

Neįgaliųjų teisių konvencija

Paskirstymas:
bendras
2018 m.
balandžio 26 d.,
ketvirtadienis

Originalo kalba: anglų

Neįgaliųjų teisių komitetas

Komiteto bendroji pastaba Nr. 6 (2018) dėl lygybės ir nediskriminavimo*

I. Įvadas

1. Šios bendrosios pastabos tikslas – išaiškinti valstybių, Konvencijos Šalių, nediskriminavimo ir lygybės įsipareigojimus, įtvirtintus Neįgaliųjų teisių konvencijos 5 straipsnyje.

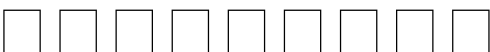
2. Komitetui nerimą kelia tai, kad valstybių, Konvencijos Šalių, įstatymuose ir politikoje negalia vis dar sprendžiama pasitelkiant labdaros ir (arba) medicinos modelius, nepaisant to, kad modeliai nesuderinami su Konvencija. Dėl nuolat taikomų šių paradigmu neįgalieji nepripažįstami kaip visiški teisių subjektai ir teisių turėtojai. Komitetas taip pat pažymi, kad valstybių, Konvencijos Šalių, pastangos išspręsti neteisingą požiūrį į neįgalumą, yra nepakankamos. Kaip pavyzdžius galima paminėti ilgalaikius ir žeminančius stereotipus, prieš neįgaliuosius nukreiptą stigmą ir išankstinį nusistatymą, kad jie – našta visuomenei. Atsižvelgiant į tai, labai svarbu, kad neįgalieji per savo atstovaujamas organizacijas daug prisidėtų prie teisinių ir politinių reformų rengimo.

3. Išplėtus kovos su diskriminacija įstatymus ir žmogaus teisių sistemas, daugelyje valstybių, Konvencijos Šalių, buvo padidinta neįgaliųjų teisių apsauga. Nepaisant to, įstatymai ir norminės sistemos dažnai išlieka netobuli, neišsamūs ar neveiksmingi arba yra parengiami nepakankamai suprantant neįgaliųjų žmogaus teisių modelį. Yra nemažai šalies įstatymų ir politikos krypčių, dėl kurių neįgalieji toliau atskiriami, izoliuojami, diskriminuojami ir patiria smurtą. Juose dažnai nepakankamai pripažįstama daugialypė, sąveikinė ar asocijuota diskriminacija, nepripažįstama, kad atsisakymas sudaryti tinkamas sąlygas yra diskriminacijos forma, taip pat trūksta veiksmingų teisių gynimo ir žalos atlyginimo mechanizmų. Paprastai nelaikoma, kad šie įstatymai ir politikos kryptys skatina diskriminaciją dėl negalios, kadangi jie skirti neįgaliųjų apsaugai ar priežiūrai arba yra parengti atsižvelgiant į neįgaliųjų interesus.

II. Neįgaliųjų lygybė ir nediskriminavimas tarptautinėje teisėje

4. Lygybė ir nediskriminavimas – vieni pagrindinių tarptautinio žmogaus teisių įstatymo principų ir teisių. Kadangi jie susiję su žmogaus orumu, jais paremtos visos kitos žmogaus teisės. Visuotinės žmogaus teisių deklaracijos 1 ir 2 straipsniuose skelbiama, kad visi žmonės lygūs orumo ir teisių atžvilgiu ir pateikiamas dalinis sąrašas priežasčių, dėl kurių smerkiama diskriminacija.

* Priimta Komiteto 19-oje sesijoje (2018 m. vasario 14–kovo 9 d.).

5. Lygybė ir nediskriminavimas yra visų žmogaus teisių sutarčių pagrindas. Tarptautinis pilietinių ir politinių teisių paktas ir Tarptautinis ekonominių, socialinių ir kultūrinių teisių paktas draudžia diskriminuoti įvairiais pagrindais, iš kurių kilo Konvencijos 5 straipsnis. Visų teminių Jungtinių Tautų žmogaus teisių konvencijų tikslas – įtvirtinti lygybę ir panaikinti diskriminaciją, taip pat palaikyti lygybės ir nediskriminavimo nuostatas. Neįgaliųjų teisių konvencijoje atsižvelgta į patirtį, įgytą įgyvendinant kitas konvencijas, o lygybės ir nediskriminavimo principai atspindi Jungtinių Tautų tradicijos ir požiūrio raidą.

6. Sąvoka „orumas“ Konvencijoje vartojama dažniau nei bet kurioje kitoje Jungtinių Tautų žmogaus teisių konvencijoje. Ji įtraukta į preambulę, kurioje valstybės, Konvencijos Šalys, prisimena Jungtinių Tautų chartiją ir joje paskelbtus principus, kuriais pripažįstamas žmogaus prigimtinis orumas ir vertė bei lygios ir neatimamos visų žmogaus šeimos narių teisės, kaip laisvės, teisingumo ir taikos pasaulyje pagrindas.

7. Lygybė ir nediskriminavimas sudaro Konvencijos esmę ir yra nuosekliai nurodomi visuose svarbiausiuose jos straipsniuose, nuolat vartojant formuluotę „lygiais pagrindais su kitais“, siejančią visas esmines Konvencijos teises su nediskriminavimo principu. Iš asmenų, turinčių faktinių ar numanomų sutrikimų, yra atimtas orumas, sąžiningumas ir lygybė. Diskriminacija vyko ir tebevyksta, įskaitant žiauriomis formomis, kaip antai nekonsensualinė ir (arba) priverstinė sisteminė sterilizacija ir medicininės ar hormonų pagrindu vykdomos intervencijos (pvz., lobotomija ar „Ashley“ terapija), priverstinis vaistų vartojimas ir priverstiniai elektros smūgiai, izoliavimas, sistemingas žudymas prisidengiant „eutanzija“, priverstinis ir prievartinis abortas, atsisakymas suteikti sveikatos priežiūros paslaugas, kūno žalojamas ir prekiaujamas kūno dalimis, ypač sergančiųjų albinizmu.

III. Žmogaus teisių negalios ir įtraukios lygybės modelis

8. Individualūs ar medicininiai negalios modeliai neleidžia taikyti lygybės principo neįgaliesiems. Pagal medicininį negalios modelį žmonės su negalia nepripažįstami teisių turėtojais, o yra „sumenkinami“ pagal jų negalią. Pagal šiuos modelius diskriminacinis ar diferencijuotas požiūris į neįgaliuosius ir jų išskyrimas laikomi norma ir yra įteisinti medicininio pagrindu nustatyto požiūriu į negalią. Individualiais arba medicinos modeliais buvo nustatyti ankstyviausi tarptautiniai su negalia susiję įstatymai ir politika, net po pirmųjų bandymų pritaikyti lygybės sąvoką negalios kontekste. Protiškai atsilikusių asmenų teisių deklaracija (1971 m.) ir Neįgaliųjų teisių deklaracija (1975 m.) buvo pirmieji žmogaus teisių dokumentai, kuriuose buvo numatytos lygybės ir nediskriminavimo nuostatos neįgaliesiems. Nors šios ankstyvosios neprivalomos žmogaus teisių priemonės sudarė pagrindą lygiam požiūriui į negalią, jos vis tiek buvo grindžiamos medicininio negalios modeliu, nes negalia buvo laikoma teisėtu pagrindu teisėms apriboti ar paneigti. Jose taip pat vartojama kalba, kuri dabar yra netinkama ar pasenusi. Dar vienas žingsnis buvo padarytas 1993 m., priėmus Lygių galimybių neįgaliesiems standartines taisykles, kuriose „lygios galimybės“ paskelbtos esmine negalios politikos ir teisės koncepcija.

9. Žmogaus teisių negalios modelyje pripažįstama, kad negalia yra socialinis konstruktas ir negalia negali būti laikoma teisėtu pagrindu žmogaus teisėms paneigti ar apriboti. Taisyklėse pripažįstama, kad negalia yra vienas iš kelių tapatybės aspektų. Taigi neįgaliųjų įstatymuose ir politikoje turi būti atsižvelgta į neįgaliųjų įvairovę. Taisyklėse taip pat pripažįstama, kad žmogaus teisės yra tarpusavyje priklausomos, susijusios ir nedalomos.

¹ Tarptautinė konvencija dėl visų formų rasinės diskriminacijos panaikinimo; Konvencijos dėl smurto prieš moteris ir smurto šeimoje prevencijos ir kovos su juo; Konvencija prieš kankinimą ir kitokį žiaurų, nežmonišką ar žeminantį elgesį ir baudimą; Vaiko teisių konvencija; Tarptautinė konvencija dėl visų darbuotojų migrantų ir jų šeimos narių teisių apsaugos; Tarptautinė konvencija dėl visų asmenų apsaugos nuo priverstinio dingimo.

10. Sulygintos galimybės, kaip bendras Konvencijos principas pagal 3 straipsnį, žymi svarbų perėjimą nuo formaliosios prie tikrosios lygybės modelio. Formaliąja lygybe siekiama kovoti su tiesiogine diskriminacija, elgiantis su panašioje situacijoje atsidūrusiais asmenimis panašiai. Tai gali padėti kovoti su neigiamais stereotipais ir išankstiniais nusistatymais, tačiau negali padėti išspręsti „skirtumų dilemos“, nes nėra atsižvelgiama į žmonių skirtumus, jie nepripažįstami. Tikroji lygybė – siekiama kovoti su struktūrine ir netiesiogine diskriminacija, atsižvelgiama į galios santykius. Pripažįstama, kad „skirtumų dilema“ reiškia, kad siekiant lygybės, reikia ir nepaisyti skirtumų tarp žmonių, ir juos pripažinti.

11. Įtrauki lygybė – tai naujas lygybės modelis, plėtojamas visoje Konvencijoje. Jis grindžiamas tikrosios lygybės modeliu bei išplečia ir detalizuoja lygybės turinį šiais aspektais: a) teisingo persikirstymo aspektu, siekiant pašalinti socialinius ir ekonominius sunkumus; b) pripažinimo aspektu, siekiant kovoti su stigma, stereotipais, išankstinėmis nuostatomis ir smurtu, taip pat pripažinti žmonių orumą ir jų sąveiką; c) dalyvavimo aspektu, siekiant dar kartą patvirtinti žmonių, kaip socialinių grupių narių, socialinį pobūdį ir visišką žmonijos pripažinimą įtraukiant juos į visuomenę; d) sąlygų pritaikymo aspektu, siekiant atsižvelgti skirtumus kaip į žmogaus orumo pagrindą. Konvencija grindžiama įtraukia lygybe.

IV. Teisinis nediskriminavimo ir lygybės pobūdis

12. Lygybė ir nediskriminavimas – tai principai ir teisės. Konvencijoje jie nurodomi 3 straipsnyje, kaip principai, ir 5 straipsnyje – kaip teisės. Jie taip pat yra visų kitų Konvencijoje įtvirtintų principų ir teisių aiškinimo priemonė. Lygybės ir nediskriminavimo principai / teisės yra tarptautinės apsaugos, kurią garantuoja Konvencija, kertinis akmuo. Skatinti lygybę ir kovoti su diskriminacija – tai kompleksiniai įsipareigojimai, kuriuos reikia nedelsiant įgyvendinti. Jie nėra įgyvendinami nuosekliai.

13. Konvencijos 5 straipsnyje, kaip ir Tarptautinio pilietinių ir politinių teisių pakto 26 straipsnyje, numatoma autonominė teisė, nepriklausanti nuo kitų nuostatų. Straipsnis draudžia *de jure* ar *de facto* diskriminaciją bet kurioje viešosios institucijos reguliuojamoje ir saugomoje srityje. Perskaičius kartu su 4 straipsnio 1 dalies e punktu, taip pat akivaizdu, kad straipsnis taikomas ir privačiajam sektoriui.

V. Normatyvinis turinys

A. 5 straipsnio 1 dalis dėl lygybės prieš įstatymą ir pagal jį

14. Keliuose tarptautinėse žmogaus teisių sutartyse vartojamas terminas „lygybė prieš įstatymą“, reiškiantis, kad asmenys turi teisę būti lygūs taikant įstatymus. Tam, kad ši teisė būtų visiškai įgyvendinta, teismų ir teisėsaugos pareigūnai, vykdydami teisingumą, neturi diskriminuoti neįgalių asmenų. „Lygybė pagal įstatymą“ būdinga tik Konvencijai. Terminas nurodo galimybę užmegzti teisinius santykius. Lygybė prieš įstatymą reiškia teisę būti ginamam įstatymo, o lygybė pagal įstatymą – teisę naudotis įstatymu asmeninei naudai. Neįgalieji turi teisę būti veiksmingai apsaugoti ir dalyvauti be diskriminacijos. Pats įstatymas garantuoja visų asmenų tam tikroje jurisdikcijoje tikrąją lygybę. Taigi pripažinus, kad visi neįgalieji pagal įstatymus yra lygūs, reiškia, kad neturėtų būti įstatymų, leidžiančių konkrečiai paneigti ar apriboti neįgaliųjų teises, o negalia turėtų būti integruota į visus teisės aktus ir politikos kryptis.

15. Šis sąvokų „būti lygiam prieš įstatymą“ ir „būti lygiam pagal įstatymą“ aiškinimas atitinka Konvencijos 4 straipsnio 1 dalies b ir c punktus, kuriuose numatyta, kad valstybės, Konvencijos Šalys, privalo užtikrinti, kad valdžios įstaigos ir institucijos veiktų pagal Konvenciją, kad būtų pakeisti arba panaikinti galiojantys įstatymai, kiti teisės aktai, papročiai ir praktika, kuriais diskriminuojami neįgalieji, ir kad į neįgaliųjų teisių apsaugą ir skatinimą būtų atsižvelgta vykdant bet kokias politikos kryptis ir programas.

B. 5 straipsnio 1 dalis dėl lygiavertės įstatymo apsaugos ir teisės vienodai naudotis įstatymo teikiamomis galimybėmis

16. „Lygiavertė įstatymo apsauga“ ir „teisė vienodai naudotis įstatymo teikiamomis galimybėmis“ apima susijusias, bet skirtingas lygybės ir nediskriminavimo sąvokas. Frazė „lygiavertė įstatymo apsauga“ gerai žinoma tarptautinių žmogaus teisių sutarčių teisėje ir vartojama reikalaujant, kad šalies įstatymų leidėjai, priimdami įstatymus ir politiką, nediskriminuotų neįgaliųjų ir nepalaikytų jų diskriminacijos. Perskaičius 5 straipsnį kartu su 1, 3 ir 4 straipsniais, akivaizdu, kad siekiamos palengvinti neįgaliųjų galimybes lygiavertiškai naudotis įstatymų garantuojamomis teisėmis, valstybės, šios Konvencijos Šalys, privalo imtis pozityvių veiksmų. Dažnai reikalingas prieinamumas, tinkamas sąlygų pritaikymas ir individuali parama. Siekiant užtikrinti lygias galimybes visiems neįgaliesiems, vartojama sąvoka „teisė vienodai naudotis įstatymo teikiamomis galimybėmis“, reiškianti, kad valstybės, Konvencijos Šalys, privalo pašalinti kliūtis, trukdančias naudotis visomis įstatymų apsaugos priemonėmis ir privalumais, teikiamais lygių galimybių naudotis įstatymais ir teisingumu ginant teises.

C. 5 straipsnio 2 dalis dėl diskriminacijos draudimo ir vienodos bei veiksmingos teisinės apsaugos

17. 5 straipsnio 2 dalyje pateikiami teisiniai reikalavimai, kaip pasiekti lygybės teises neįgaliesiems ir su jais susijusiems asmenims. Prievolės uždrausti bet kokią diskriminaciją dėl negalios apima neįgaliuosius ir su jais susijusius asmenis, pavyzdžiui, neįgaliųjų vaikų tėvus. Prievolė užtikrinti neįgaliesiems vienodą ir veiksmingą teisinę apsaugą nuo diskriminacijos bet koku pagrindu yra plataus masto ir nustato pozityvias apsaugos pareigas valstybėms, šios Konvencijos Šalims. Diskriminacija dėl negalios 2 straipsnyje apibrėžta kaip „bet koks išskyrimas, atstūmimas ar apribojimas dėl neįgalumo, kuriais siekiama pabloginti ar paneigti arba dėl kurių pabloginamas ar paneigiamas visų žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių pripažinimas, įgyvendinimas ar naudojimasis jomis lygiai su kitais asmenimis politinėje, ekonominėje, socialinėje, kultūrinėje, pilietinėje ar bet kurioje kitoje srityje. Tokia diskriminacija apima visų formų diskriminaciją, įskaitant atsisakymą tinkamai pritaikyti sąlygas“. Ši apibrėžtis grindžiama teisinėmis diskriminacijos apibrėžtimis tarptautinėse žmogaus teisių sutartyse, kaip antai Tarptautinės konvencijos dėl visų formų rasinės diskriminacijos panaikinimo 1 straipsnis ir Konvencijos dėl smurto prieš moteris ir smurto šeimose prevencijos ir kovos su juo 1 straipsnis. Šios apibrėžties išplečiamos dviem aspektais: pirma, apibrėžtyje nurodomas „atsisakymas tinkamai pritaikyti sąlygas“ kaip diskriminacijos dėl negalios forma; antra – pridėta frazė „lygiai su kitais asmenimis“. Konvencijos dėl smurto prieš moteris ir smurto šeimose prevencijos ir kovos su juo 1 ir 3 straipsniuose pateikiama panaši, bet labiau ribota frazė: „remiantis vyrų ir moterų lygybe“. Frazė „lygiai su kitais asmenimis“ taikoma ne tik diskriminacijos dėl negalios apibrėžčiai, bet ir yra plačiai vartojama visoje Neįgaliųjų teisių konvencijoje. Viena vertus, tai reiškia, kad neįgaliesiems nebus suteikta daugiau ar mažiau teisių ar lengvatų nei kitiems visuomenės nariams. Kita vertus, ši frazė reikalauja, kad valstybės, Konvencijos Šalys, imtųsi konkrečių priemonių neįgaliųjų *de facto* lygybei užtikrinti, siekiant, kad neįgalieji iš tiesų galėtų naudotis visomis žmogaus teisėmis ir pagrindinėmis laisvėmis.

18. Pareiža uždrausti „bet kokią diskriminaciją“ apima visas diskriminacijos formas. Tarptautinėje žmogaus teisių praktikoje išskiriamos keturios pagrindinės diskriminacijos formos (galinčios pasireikšti atskirai arba vienu metu):

(a) „Tiesioginė diskriminacija“ – kai panašiose situacijose dėl skirtingos asmeninės padėties su neįgaliaisiais elgiama ne taip palankiai, kaip su kitais asmenimis, dėl priežasties, susijusios su draudžiamu pagrindu. Tiesioginė diskriminacija apima žalingus veiksmus ar neveikimą dėl draudžiamų priežasčių, kai nėra panašios situacijos.²

Diskriminuojančios šalies motyvas ar ketinimas neturi reikšmės sprendžiant, ar įvyko diskriminacija. Pavyzdžiui, viešoji mokykla, kuri atsisako priimti vaiką su negalia, kad nereikėtų keisti mokymo programų, tai daro vien dėl vaiko negalios, todėl tai yra tiesioginės diskriminacijos pavyzdys;

(b) „Netiesioginė diskriminacija“³ reiškia, kad įstatymai, politika ar praktika atrodo neutralūs, tačiau iš tiesų daro neproporcingai didelę neigiamą įtaką neįgaliajam. Diskriminacija atsiranda tada, kai galimybė, atrodanti prieinama, iš tikrųjų yra nepasiekiamą tam tikriems asmenims dėl to, kad dėl savo padėties jie negali ja pasinaudoti. Pavyzdžiui, jei mokykla neteikia knygų lengvai skaitomu („Easy-Read“) formatu, ji netiesiogiai diskriminuoja protinę negalią turinčius asmenis, nes šie, nors ir techniškai gali lankyti mokyklą, iš tikrųjų turėtų lankyti kitą. Panašiai, jei riboto judumo kandidatas turi darbo pokalbį antrame aukšte pastate be lifto, jis atsiduria nelygiavertėje situacijoje, nepaisant to, kad jam leista dalyvauti pokalbyje;

(c) „Atsisakymas tinkamai pritaikyti sąlygas“ pagal Konvencijos 2 straipsnį yra diskriminacija, jei atsisakoma atlikti būtinus ir tinkamus pakeitimus ir pritaikymus, dėl kurių nepatiriama „neproporcinga ar nepagrįsta našta“ ir kurių reikia konkrečiu atveju siekiant užtikrinti neįgaliesiems galimybę naudotis visomis žmogaus teisėmis ir pagrindinėmis laisvėmis. Nepriimti lydinčiojo asmens arba atsisakyti kitaip pritaikyti sąlygas neįgaliajam – atsisakymo tinkamai pritaikyti sąlygas pavyzdžiai;

(d) „Priekabiavimas“ – tai diskriminacijos forma, kai vyksta nepageidaujamas elgesys, susijęs su negalia ar kitomis draudžiamomis priežastimis, pažeidžiant asmens orumą ir sukuriant bauginančią, priešišką, menkinančią, žeminančią ar įžeidžiančią aplinką arba siekiant tai padaryti. Ši diskriminacijos forma gali pasireikšti veiksmais ar žodžiais, išskiriančiais neįgaliųjų skirtumus ir neįgaliesiems daromą priespaudą. Ypatingą dėmesį reikėtų skirti neįgaliesiems, gyvenantiems izoliuotose vietose, kaip antai globos įstaigos, specialiosios mokyklos ar psichiatrinės ligoninės, nes čia tokio tipo diskriminacija labiau tikėtina ir yra iš prigimties neatsiejama, todėl mažai tikėtina, kad už ją bus baudžiama. „Patyčios“ ir jų internetinė forma – patyčios ir neapykanta elektroninėje erdvėje – taip pat yra ypač žiaurios ir žalingos neapykantos nusikaltimų formos. Kiti pavyzdžiai: visos smurto (dėl negalios) formos, pavyzdžiui, prievartavimas, koneveikimas ir išnaudojimas, neapykantos nusikaltimai ir mušimas.

19. Diskriminacija gali būti grindžiama viena ypatybe, pavyzdžiui, negalia ar lytimi, arba daugeliu ir (arba) susikertančių. „Sąveikinė diskriminacija“ vyksta tada, kai neįgalusis ar su negalia asocijuotas asmuo patiria bet kokios formos diskriminaciją dėl negalios ir spalvos, biologinės lyties, kalbos, religijos, etninės kilmės, socialinės lyties ar kitos ypatybės. Sąveikinė diskriminacija gali pasireikšti kaip tiesioginė ar netiesioginė diskriminacija, atsisakymas tinkamai pritaikyti sąlygas arba priekabiavimas. Pavyzdžiui, draudimas susipažinti su bendra su sveikata susijusia informacija daro įtaką visiems neįgaliesiems. Tačiau neleidžiant akelai moteriai pasinaudoti šeimos planavimo paslaugomis, ribojamos jos teisės dėl jos lyties ir negalios. Daugeliu atvejų šias priežastis sunku atskirti. Valstybės, šios Konvencijos Šalys, turi spręsti daugialypę ir sąveikinę neįgaliųjų diskriminaciją. Komiteto aiškinimu, „daugialypė diskriminacija“ – tai situacija, kai asmuo gali patirti diskriminaciją dėl dviejų ar daugiau priežasčių, dėl kurių ji padidėja ar sustiprėja. Sąveikinė diskriminacija – tai situacija, kai vienu metu sąveikauja kelios priežastys, kurių neįmanoma atskirti, ir dėl to atitinkami asmenys patiria unikalias nepalankias sąlygas ir diskriminacijos rūšis.⁴

20. Diskriminacija „dėl negalios“ gali vykti prieš asmenis, kurie yra neįgalūs, turėjo negalią arba ji gali atsirasti ateityje, asmenis, kurie, manoma, kad turi negalią, taip pat asmenis, kurie siejami su neįgalioju.

² Žr. Ekonominių, socialinių ir kultūrinių teisių komiteto bendrosios pastabos Nr. 20 (2009) dėl nediskriminavimo ekonominių, socialinių ir kultūrinių teisių srityje 10 dalį.

³ Ten pat.

⁴ Žr. Neįgaliųjų teisių komiteto bendrosios pastabos Nr. 3 (2016) dėl neįgalių moterų ir mergaičių 4 dalies c punktą ir 16 dalį.

Pastaroji diskriminacijos forma vadinama „asocijuotąja“. Penktas straipsnis turi plačią taikymo sritį, siekiant panaikinti visas diskriminacines situacijas ir (arba) diskriminacinius veiksmus, susijusius su negalia, taip pat su jais kovoti.

21. Apsauga nuo „diskriminavimo dėl bet kokios priežasties“ reiškia, kad reikia atsižvelgti į visas galimas diskriminacijos priežastis ir jų sąveiką. Galimos priežastys (sąrašas nėra baigtinis): negalia, sveikatos būklė, genetinis ar kitoks polinkis į ligą, rasė, odos spalva, kilmė, biologinė lytis, nėštumas ir motinystė ar tėvystė, civilinė, šeimyninė ar karjeros situacija, lyties išraiška, biologinė lytis, kalba, religija, politinė ar kita nuomonė, tautinė, etninė, vietinė ar socialinė kilmė, migrantų, pabėgėlio ar prieglobsčio ieškotojo statusas, priklausymas tautinei mažumai, ekonominė ar turinė padėtis, gimdymas, amžius arba bet kurių šių priežasčių ar požymių derinys.

22. „Vienoda ir veiksminga teisinė apsauga nuo diskriminavimo“ reiškia, kad valstybės, šios Konvencijos Šalys, turi pozityvius įsipareigojimus saugoti neįgaliuosius nuo diskriminacijos priimdamos specialius ir visapusiškus kovos su diskriminacija teisės aktus. Teisės aktuose aiškiai nurodytas neįgaliųjų diskriminavimo dėl negalios ir kitokios diskriminacijos draudimas turi būti papildytas nuostatomis dėl tinkamų ir veiksmingų teisių gynbos priemonių ir sankcijų, susijusių su sąveikine diskriminacija civilinėse, administracinėse ir baudžiamosiose bylose. Jei diskriminacija yra sisteminga, paprasčiausios asmeniui skirtos kompensacijos gali nepakakti požiūriui realiai pakeisti. Tokiais atvejais valstybės, šios Konvencijos Šalys, savo įstatymuose taip pat turėtų įgyvendinti „perspektyvines, neturtines priemones“, t. y. valstybė, šios Konvencijos Šalis, turi teikti papildomą veiksmingą apsaugą nuo diskriminacijos, kurią vykdo privatus asmenys ir organizacijos.

D. 5 straipsnio 3 dalis dėl tinkamo sąlygų pritaikymo

23. Tinkamas sąlygų pritaikymas – tai neatsiejama tiesiogiai taikomos pareigos nediskriminuoti dėl negalios dalis.⁵ Tinkamo sąlygų pritaikymo pavyzdžiai: padaryti esamą infrastruktūrą ir informaciją prieinamą neįgaliesiems; modifikuoti įrangą; pertvarkyti veiklą; iš naujo suplanuoti darbus; pritaikyti ugdymo programų mokymosi medžiagą ir mokymo strategijas; pritaikyti medicininės procedūras; suteikti prieigą aptarnaujantiems darbuotojams neužkraunant neproporcingos ar nepagrįstos naštos.

24. Tinkamo sąlygų pritaikymo pareigos skiriasi nuo prieinamumo pareigų. Abiem atvejais siekiama užtikrinti prieinamumą, tačiau pareiga užtikrinti prieinamumą naudojant universalią konstrukciją ar pagalbines technologijas yra *ex ante*, o pareiga tinkamai pritaikyti sąlygas – *ex nunc* pareiga:

(a) Kaip *ex ante* pareiga, prieinamumas turi būti integruotas į sistemas ir procesus, nepriklausomai nuo konkretaus neįgaliojo poreikio, pavyzdžiui, turėti prieigą prie pastato, paslaugos ar gaminio lygiai su kitais asmenimis. Valstybės, Konvencijos Šalys, privalo nustatyti prieinamumo standartus, kurie būtų sukurti ir patvirtinti konsultuojantis su neįgaliųjų organizacijomis, remiantis Konvencijos 4 straipsnio 3 dalimi. Prieinamumas – aktyvi, sisteminė pareiga;

(b) Kaip *ex nunc* pareiga, sąlygos turi būti tinkamai pritaikomos nuo tada, kai neįgalusis susiduria su situacijomis, kuriose neužtikrinamas prieinamumas, ar jam prireikia patekti į aplinką, kurioje nėra neįgaliesiems sudarytų sąlygų, arba jis nori pasinaudoti savo teisėmis. Tinkamo sąlygų pritaikymo dažnai, bet nebūtinai, prašo asmuo, kuriam reikalinga prieiga, arba atitinkami asmens ar asmenų grupės atstovai. Dėl tinkamo sąlygų pritaikymo būtina tartis su pareiškėju (-ais). Tam tikromis aplinkybėmis tinkamai pritaikytos sąlygos tampa kolektyvine ar viešąja gėrybe. Kitais atvejais tinkamai pritaikytos sąlygos naudingos tik pareiškėjui (-ams). Pareiga pasirūpinti tinkamai pritaikytomis sąlygomis yra individualizuota reagavimo pareiga, taikoma nuo momento, kai gaunamas prašymas pritaikyti sąlygas. Siekdamas tinkamai pritaikyti sąlygas, pareigos vykdytojas turi pradėti dialogą su neįgalioju.

⁵ Žr. Ekonominių, socialinių ir kultūrinių teisių komiteto bendrosios pastabos Nr. 5 (1994) dėl neįgaliųjų 15 dalį.

Svarbu pažymėti, kad pareiga tinkamai pritaikyti sąlygas neapsiriboja atvejais, kai neįgalūs prašo pritaikyti sąlygas arba kai galima įrodyti, kad tariamas pareigos vykdytojas žino, jog asmuo turi negalią. Pareiga taip pat turėtų būti taikoma tais atvejais, kai potencialus pareigos vykdytojas turėjo suprasti, kad asmuo turi negalią, dėl kurios gali prireikti pritaikyti sąlygas, siekiant pašalinti kliūtis pasinaudoti teisėmis.

25. Pareiga tinkamai pritaikyti sąlygas pagal Konvencijos 2 ir 5 straipsnius gali būti padalyta į dvi sudedamąsias dalis. Pirmojoje dalyje nustatyta pozityvioji teisinė pareiga tinkamai pritaikyti sąlygas reiškia, kad reikia atlikti būtinus ir tinkamus pakeitimus, kurių reikia konkrečiu atveju tam, kad neįgalūs turėtų teises ir galėtų jomis pasinaudoti. Antroji šios pareigos dalis užtikrina, kad reikalaujami pakeitimai nesudarytų neproporcingos ar nepagrįstos naštos pareigos vykdytojui.

(a) „Tinkamas sąlygų pritaikymas“ – vienas terminas, todėl žodžio „tinkamas“ nereikėtų suprasti kaip išimties sąlygos; „tinkamumo“ sąvoka neturėtų būti suprantama kaip atskiras pareigą apibūdinantis ar keičiantis žodis. Tai nėra priemonė, kuria galima įvertinti pritaikymo išlaidas ar turimus išteklius, – šie dalykai vyksta vėlesniame etape, kai atliekamas „neproporcingos ar nepagrįstos naštos“ vertinimas. Iš tiesų sąlygų pritaikymo tinkamumu omenyje turimas pritaikymo aktualumas, atitikimas situacijai ir veiksmingumas neįgaliojo atžvilgiu. Taigi, pritaikymas pagrįstas, jei jis leidžia pasiekti tikslą (ar tikslus), kuriam (-iems) jis skirtas, ir yra pritaikytas neįgaliojo poreikiams patenkinti;

(b) „Neproporcinga ar nepagrįsta našta“ turėtų būti aiškinama kaip bendra sąvoka, nustatanti pareigos tinkamai pritaikyti sąlygas ribą. Abu terminai turėtų būti laikomi sinonimais, nes jie nurodo tą pačią mintį: kad prašymas tinkamai pritaikyti sąlygas turi būti susietas su galimai per didele ar nepateisinama našta pritaikančiajai šaliai;

(c) „Tinkamo sąlygų pritaikymo“ nereikėtų maišyti su „konkrečiomis priemonėmis“, įskaitant „pozityvių veiksmų priemones“. Nors abiem sąvokomis siekiama *de facto* lygybės, tinkamas sąlygų pritaikymas yra nediskriminavimo pareiga, o, taikant konkrečias priemones, neįgaliesiems suteikiama pirmenybė kitų asmenų atžvilgiu, siekiant panaikinti istorinį ir (arba) sistemingą / sisteminių išskyrimą, dėl kurio neįgalieji nepatyrė naudojimosi teisėmis naudos. Konkrečių priemonių pavyzdžiai: laikinosios priemonės, skirtos kovoti su mažu neįgalių moterų skaičiumi privačiame sektoriuje, ir remti programas, kuriomis siekiama didinti neįgalių studentų skaičių aukštajame moksle. Taip pat tinkamo sąlygų pritaikymo nereikėtų painioti su parama, teikiama pagal teisę gyventi savarankiškai ir būti įtrauktam į bendruomenę (pavyzdžiui, asmeniniai padėjėjai), arba parama veiksniumi vykdyti;

(d) „Procesinių sąlygų sudarymo“ teisės į teisingumą kontekste nereikėtų painioti su tinkamu sąlygų pritaikymu. Pastarąjį riboja neproporcingumo sąvoka, o procesinių sąlygų sudarymo – ne.

26. Pagrindiniai elementai, kuriais vadovaujama tinkamai pritaikant sąlygas:

(a) Nustatyti ir pašalinti kliūtis, darančias įtaką neįgaliųjų žmogaus teisėms, bendradarbiaujant su atitinkamu neįgaliuoju;

(b) Įvertinti ar pritaikyti sąlygas įmanoma (teisiškai ar praktiškai). Pritaikyti sąlygas gali būti neįmanoma dėl teisinių ar esminių priežasčių;

(c) Įvertinti, ar reikia pritaikyti sąlygas (t. y. ar tai būtina ir tinkama) ir ar taip galima efektyviai užtikrinti minėtos teisės įgyvendinimą;

(d) Įvertinti, ar dėl pakeitimo atsiranda neproporcinga ar nepagrįsta našta pareigos vykdytojui. Norint tai nustatyti, reikia įvertinti proporcingą santykį tarp naudojamų priemonių ir jų tikslo, t. y. galimybės naudotis atitinkama teise;

(e) Užtikrinti, kad tinkamas sąlygų pritaikymas padėtų pasiekti pagrindinį tikslą – skatinti lygybę ir panaikinti neįgaliųjų diskriminaciją. Todėl kiekvienu konkrečiu atveju reikia konsultuotis su atitinkama įstaiga, kuriai pavesta tinkamai pritaikyti sąlygas, ir atitinkamu asmeniu. Galimi veiksniai, į kuriuos reikia atsižvelgti: finansinės išlaidos, turimi ištekliai (įskaitant viešąsias subsidijas), pritaikančiosios šalies dydis (visas), pakeitimo poveikis institucijai ar įmonei, nauda trečiosioms šalims, neigiamas poveikis kitoms šalims ir pagrįsti sveikatos ir saugos reikalavimai. Vertinant visą valstybę, šios Konvencijos Šalį, ir privačiojo sektoriaus subjektus, reikia atsižvelgti į bendrą turtą, o ne organizacijos struktūrinio padalinio ar skyriaus išteklius;

(f) Užtikrinti, kad neįgaliesiems nereikėtų dengti išlaidų;

(g) Užtikrinti, kad įrodinėjimo pareiga tektų pareigos vykdytojui, tvirtinančiam, kad jam tenkanti našta yra neproporcinga ar nepagrįsta.

27. Atsisakyti tinkamai pritaikyti sąlygas galima tik remiantis objektyviais kriterijais ir tinkamai išnagrinėjus situaciją bei laiku pranešus atitinkamam neįgaliajam. Pagrindimo bandymas tinkamai pritaikant sąlygas yra susijęs su pareigos vykdytojo ir teisių turėtojo santykių trukme.

E. 5 straipsnio 4 dalis dėl konkrečių priemonių

28. Konkrečios priemonės, nelaikomos diskriminacija – tai pozityviosios priemonės, kuriomis siekiama paspartinti ar pasiekti neįgaliųjų *de facto* lygybę. Šios priemonės minimos kitose tarptautinėse žmogaus teisių sutartyse, kaip antai Konvencijos dėl smurto prieš moteris ir smurto šeimoje prevencijos ir kovos su juo 4 straipsnyje arba Tarptautinės konvencijos dėl visų formų rasinės diskriminacijos panaikinimo 1 straipsnio 4 dalyje, ir jose numatyta priimti arba išlaikyti tam tikrus pranašumus mažai atstovaujamos ar atstumtos grupės naudai. Paprastai šios priemonės yra laikino pobūdžio, nors kai kuriais atvejais, atsižvelgiant į aplinkybes, reikia imtis nuolatinių konkrečių priemonių, įskaitant dėl tam tikro sutrikimo ar struktūrinių visuomenės kliūčių. Konkrečių priemonių pavyzdžiai apima informavimo ir paramos programas, išteklių paskirstymą ir (arba) perskirstymą, tikslinį įdarbinimą, samdymą ir paaukštinimą, kvotų sistemas, padėties gerinimo ir įgalinimo priemonės, taip pat laikiną slaugą ir technologinę pagalbą.

29. Konkrečios priemonės, kurias valstybės, šios Konvencijos Šalys priima pagal Konvencijos 5 straipsnio 4 dalį, turi atitikti visus jos principus ir nuostatas. Visų pirma, jos neturi skatinti neįgaliųjų izoliacijos, segregacijos, stereotipų formavimo, stigmatizavimo ar kitokios diskriminacijos. Taigi valstybės, šios Konvencijos Šalys, turi glaudžiai tartis su neįgaliuosius atstovaujančiomis organizacijomis ir aktyviai jose dalyvauti imdamosi konkrečių priemonių.

VI. Bendrieji valstybių, šios Konvencijos Šalių, įsipareigojimai, susiję su nediskriminavimu ir lygybe

30. Valstybės, šios Konvencijos Šalys, privalo gerbti, ginti ir įgyvendinti visų neįgaliųjų teisę į nediskriminavimą ir lygybę. Šiuo atžvilgiu valstybės, šios Konvencijos Šalys, turi susilaikyti nuo bet kokių veiksmų, kuriais diskriminuojami neįgalieji. Visų pirma, valstybės, šios Konvencijos Šalys, turi pakeisti arba panaikinti galiojančius įstatymus, teisės aktus, papročius ir praktiką, prisidedančius prie šios diskriminacijos formavimo. Komitetas dažnai pateikė pavyzdžių šiuo klausimu, įskaitant: globos įstatymus ir kitas taisykles, pažeidžiančias teisę į veiksnumą;⁶

⁶ Žr. Neįgaliųjų teisių komiteto bendrąją pastabą Nr. 1 (2014) dėl lygybės prieš įstatymą.

psichinės sveikatos įstatymus, kuriais įteisinamas priverstinis institucionalizavimas ir priverstinis gydymas, jie yra diskriminacinio pobūdžio ir turi būti panaikinti;⁷ neįgalių moterų ir mergaičių sterilizavimą be sutikimo; neprieinamą būsto ir institucionalizacijos politiką;⁸ atskirus švietimo įstatymus ir politiką;⁹ ir rinkimų įstatymus, kuriais iš neįgaliųjų atimamos balsavimo teisės.¹⁰

31. Norint sudaryti galimybes veiksmingai naudotis lygybės ir nediskriminavimo teisėmis, reikia priimti tokias vykdyto užtikrinimo priemones:

(a) Priemonės, kuriomis gerinamas visų žmonių švietimas apie neįgaliųjų teises pagal Konvenciją, diskriminacijos prasmę ir esamas teisinės gynybos priemones;

(b) Priemonės, kuriomis siekiama užtikrinti Konvencijoje nurodytas teises, gali būti vykdomos vidaus teismuose ir suteikia visiems asmenims, patyrusiems diskriminaciją, teisę į teisingumą;

(c) Apsauga nuo keršto, pavyzdžiui, neigiamo elgesio ar neigiamų padarinių reaguojant į skundą ar procedūras, kuriomis siekiama užtikrinti, kad būtų laikomasi lygybės nuostatų;

(d) Juridinė teisė kreiptis į teismą ir pareikšti ieškinius per asociacijas, organizacijas ar kitus juridinius asmenis, kurie turi teisėtą interesą įgyvendinti teisę į lygybę;

(e) Specialios su įrodymais ir įrodinėjimu susijusios taisyklės, užtikrinančios, kad dėl stereotipinio požiūrio į neįgaliųjų pajėgumą diskriminacijos aukos nepraranda teisės gauti žalos atlyginimą;

(f) Veiksmingos, proporcingos ir atgrasančios sankcijos už teisės į lygybę pažeidimą ir tinkamos teisių gynimo priemonės;

(g) Pakankama ir prieinama teisinė pagalba, siekiant užtikrinti ieškovo teisę į teisingumą diskriminacijos byloje.

32. Valstybės, šios Konvencijos Šalys, turi nustatyti neįgaliųjų grupes ar pogrupius (įskaitant tuos, kurie patiria sąveikinę diskriminaciją), kuriems turi būti taikomos konkrečios priemonės, skirtos greičiau įgyvendinti įtraukią lygybę ar ją pasiekti. Valstybės, šios Konvencijos Šalys, yra įpareigosotos priimti konkrečias priemones šioms grupėms.

33.

Dėl valstybių, šios Konvencijos Šalių, įsipareigojimų konsultuotis, 4 straipsnio 3 dalyje ir 33 straipsnio 3 dalyje pabrėžiama, kad neįgaliųjų organizacijos turi atlikti svarbų vaidmenį įgyvendinant Konvenciją ir stebint jos vykdymą. Valstybės, šios Konvencijos Šalys, privalo glaudžiai konsultuotis ir aktyviai įtraukti organizacijas, kurios atstovauja įvairioms visuomenės grupėms, įskaitant vaikus, autistus, asmenis, turinčius genetinę ar neurologinę ligą, asmenis, sergančius retomis ir lėtinėmis ligomis, albinizmu sergančius asmenis, lesbietes, gėjus, biseksualus, transseksualus ar interseksualus, tenykščius gyventojus, kaimo bendruomenes, pagyvenusius žmones, moteris, ginkluotų konfliktų aukas ir asmenis, kurie sudaro etninę mažumą arba yra migrantai. Tik tada galima tikėtis, kad bus panaikinta visa diskriminacija, įskaitant daugialypę ir sąveikinę.

34. Valstybės, šios Konvencijos Šalys, pagal Konvencijos 5 straipsnį turi įpareigojimus teikti informaciją. Jos turi rinkti ir analizuoti atitinkamus duomenis ir tyrimų informaciją, kad nustatytų nelygybę, diskriminacinę praktiką ir nepalankios padėties tendencijas, išanalizuotų lygybę skatinančių priemonių veiksmingumą. Komitetas pastebėjo, kad daugelyje valstybių, Konvencijos Šalių, trūksta atnaujintų duomenų apie diskriminaciją dėl negalios ir kad tais atvejais, kai tai leidžia šalies įstatymai ir kiti teisės aktai, nėra atliekama diferenciacija pagal negalią, socialinę lytį, biologinę lytį, lytinę tapatybę, etninę kilmę, religiją, amžių ar kitus tapatybės aspektus.

7 Žr. Neįgaliųjų teisių komiteto rekomendacijas dėl 14 straipsnio 6 ir 14 punktų. Pateikiama Komiteto tinklapyje (www.ohchr.org/EN/HRBodies/CRPD/Pages/CRPDIndex.aspx).

8 Pvz., žr. bendrosios pastabos Nr. 5 (2017) dėl gyvenimo savarankiškai ir įtraukimo į bendruomenę 46 dalį.

9 Žr. bendrosios pastabos Nr. 4 (2016) dėl teisės į visiems tinkamą ugdymą 24 dalį.

10 Žr. Bujdosó et al v. Hungary (CRPD/C/10/D/4/2011).

Šie duomenys ir jų analizė nepaprastai svarbūs kuriant veiksmingas kovos su diskriminacija ir lygybės priemones.

35. Valstybės, šios Konvencijos Šalys, taip pat turėtų atlikti atitinkamus tyrimus dėl diskriminavimo dėl nelygybės ir neįgaliųjų teisės į lygybę. Mokslinių tyrimų darbotvarkėse neįgalieji turi būti įtraukti į tyrimų procesus nuo darbotvarkės nustatymo etapo, kad būtų užtikrintas prasmingas neįgaliųjų dalyvavimas tyrimuose. Įtraukūs ir dalyvauti skatinantys tyrimų procesai dalyviams turėtų užtikrinti saugią erdvę ir susikonzentruoti į neįgaliųjų išgyvenamą patirtį ir reikalavimus.

VII. Ryšys su kitais konkrečiais Konvencijos straipsniais

A. 6 straipsnis dėl neįgalių moterų

36. Neįgalios moterys ir mergaitės yra tarp neįgaliųjų grupių, dažniausiai patiriančių daugialypę ir sąveikinę diskriminaciją.¹¹ 6 straipsnis yra kompleksinis, todėl jį reikia aiškinti atsižvelgianti į visas Konvencijos nuostatas¹². Nors sąvoka „daugialypė diskriminacija“ minima tik 6 straipsnyje, daugialypė ir sąveikinė diskriminacija gali pasireikšti bet koku dviejų ar daugiau priežasčių deriniu. 6 straipsnis – privalomas lygybės ir nediskriminavimo straipsnis, draudžiantis diskriminuoti neįgalias moteris ir mergaites ir įpareigojantis valstybes, šios Konvencijos Šalis, skatinti lygias galimybes ir rezultatus. Be to, 6 straipsnis, kaip ir 7 straipsnis, yra labiau iliustruojančio, o ne išsamaus pobūdžio ir nustato įsipareigojimus dėl dviejų svarbių daugialypės ir sąveikinės diskriminacijos pavyzdžių.

B. 7 straipsnis dėl neįgalių vaikų

37. Neįgalūs vaikai dažnai patiria daugialypę ir sąveikinę diskriminaciją. Valstybės, šios Konvencijos Šalys, privalo drausti bet kokio pobūdžio vaikų diskriminaciją dėl negalios, pasirūpinti veiksmingomis ir prieinamomis priemonėmis, gerinti visuomenės ir specialistų švietimą, kad būtų užkirstas kelias diskriminacijai ir ji būtų panaikinta. Pavyzdžiui, daugelyje valstybių, šios Konvencijos Šalių, vaikai gali būti teisėtai puolami prisidengiant „drausminimu“ ar „saugumu“ (pvz., suvaržymas). Ši fizinė bausmė dažnai neproporcingai paveikia neįgalius vaikus. Valstybės, šios Konvencijos Šalys, privalo uždrausti bet kokias kūno bausmes ir žiaurų, nežmonišką bei žeminantį elgesį su vaikais visose vietose ir užtikrinti, kad būtų imamasi tinkamų priemonių šiam draudimui įgyvendinti.

38. Neįgaliesiems vaikams, remiantis Vaiko teisių konvencijos 3 straipsniu, turėtų būti taikoma sąvoka „geriausi vaiko interesai“, atidžiai įvertinant vaikų aplinkybes. Valstybės, šios Konvencijos Šalys, turėtų skatinti integruoti neįgalumo aspektą į bendruosius įstatymus ir politikos kryptis dėl vaikų ir paauglystės. Vis dėlto, geriausių interesų sąvokos negalima naudoti taip, kad vaikai, ypač neįgalios mergaitės, negalėtų naudotis savo teise į kūno neliečiamumą. Terminas turėtų būti vartojamas užtikrinti, kad neįgalūs vaikai yra informuojami, su jais tariamasi ir jiems suteikiama teisė pasisakyti priimant su jų padėtimi susijusius sprendimus. Visų pirma, valstybės, šios Konvencijos Šalys, turėtų atkreipti dėmesį į neįgalių vaikų, kuriems dėl diskriminavimo atimama teisė augti savo šeimose, smurtą ir institucionalizavimą. Valstybės, šios Konvencijos Šalys, turi įgyvendinti deinstitutionalizacijos strategijas, kurios padėtų vaikams gyventi su savo šeimomis ar naudotis alternatyvia šeimos priežiūra bendruomenėje. Valstybės, šios Konvencijos Šalys, taip pat turėtų patvirtinti paramos priemones, kad visi vaikai su negalia galėtų naudotis savo teise būti išklaustytiems per visas procedūras, darančias jiems įtaką, įskaitant parlamentuose, komitetuose ir politinių sprendimų priėmimo organuose.

¹¹ Žr. Moterų diskriminacijos panaikinimo komiteto bendrosios rekomendacijos Nr. 28 (2010) dėl valstybių, šios Konvencijos Šalių, pagrindinių įsipareigojimų pagal Konvencijos 2 straipsnį 31 dalį.

¹² Žr. Neįgaliųjų teisių komiteto bendrosios pastabos Nr. 3 12 dalį.

C. 8 straipsnis dėl visuomenės švietimo

39. Su diskriminacija negalima kovoti, jei nėra gerinamas visų valdžios sektorių ir visuomenės švietimas. Taigi visas nediskriminavimo ir lygybės priemonės turi lydėti tinkamos visuomenės švietimo priemonės ir priemonės, skirtos pakeisti ar panaikinti sudėtinis peyoracinius negalios stereotipus ir neigiamą požiūrį. Be to, vykdamas visuomenės švietimo kampanijas, reikia kovoti su smurtu, žalingomis praktikomis ir išankstinėmis nuostatomis. Valstybės, šios Konvencijos Šalys, turi imtis priemonių skatinti, *inter alia*, žiniasklaidą vaizduoti neįgaliuosius laikantis Konvencijos tikslo ir pakeisti žalingą požiūrį į neįgaliuosius, pavyzdžiui, jei neįgalieji nerealiai vaizduojami kaip pavojingi sau ir kitiems, kenčiantys ir priklausomi nuo globos objektai, negalintys veikti savarankiškai ir sukeliantys neproduktyvią ekonominę ir socialinę našta visuomenei.

D. 9 straipsnis dėl prieinamumo

40. Prieinamumas – išankstinė sąlyga ir priemonė pasiekti visų neįgaliųjų *de facto* lygybę. Kad neįgalieji galėtų veiksmingai dalyvauti bendruomenės veikloje, valstybės, šios Konvencijos Šalys turi atsižvelgti, ar prieinama sukurta aplinka, viešasis transportas, taip pat informacijos ir ryšių paslaugos, kurios turi būti prieinamos neįgaliesiems ir jie galėtų jomis naudotis lygiai su kitais asmenimis. Prieinamumas ryšių paslaugų kontekste apima socialinės ir ryšių paramos teikimą.

41. Kaip minėta pirmiau, prieinamumas ir tinkamas sąlygų pritaikymas – tai dvi skirtingos lygybės įstatymų ir politikos dokumentų sąvokos:

(a) Prieinamumo pareigos yra susijusios su grupėmis ir turi būti įgyvendinamos palaipsniui, bet besąlygiškai;

(b) Kita vertus, tinkamo sąlygų pritaikymo pareigos yra individualizuotos, taikomos nedelsiant visoms teisėms ir gali būti ribojamos neproporcingumo.

42. Kadangi palaipsniui įgyvendinti prieinamumą neįgaliesiems pritaikytoje aplinkoje, viešajame transporte ir informacijos bei ryšių paslaugose gali reikėti laiko, kol to siekiama, norint suteikti asmeniui prieinamumą, gali būti tinkamai pritaikomos sąlygos, nes tai – neatidėliotina pareiga. Komitetas ragina valstybes, šios Konvencijos Šalis, atsižvelgti į bendrąją pastabą Nr. 2 (2014) dėl prieinamumo.

E. 11 straipsnis dėl pavojingų situacijų ir humanitarinių krizių

43. Nediskriminavimas turi būti užtikrintas kilus pavojui ir atsiradus humanitarinėms krizėms, taip pat remiantis tarptautinės humanitarinės teisės įsipareigojimais, įskaitant humanitarinį nusiginklavimo įstatymą, siekiant pašalinti tokiose situacijose padidėjusį pavojų, kad bus diskriminuojami neįgalieji.

44. Tarptautiniu mastu perkeltiems neįgaliesiems ir (arba) neįgaliams pabėgėliams dažnai trūksta vienodų galimybių naudotis būtiniausiomis priemonėmis, kaip antai vanduo, higienos priemonės, maistas ir pastogė. Pavyzdžiui, prieinamų higienos priemonių, kaip antai tualetai ir dušai, dažnai nėra arba jų nepakanka.

45. Neįgalioms moterims ir mergaitėms pavojingose situacijose ir humanitarinėse krizėse ypač padidėja smurto rizika, įskaitant seksualinį smurtą, išnaudojimą ar prievartą, ir mažiau tikėtina, kad jos galės naudotis atstatymo ir reabilitacijos paslaugomis arba kreiptis į teismą.¹³

46. Todėl reikalaujama, kad valstybės, šios Konvencijos Šalys, visose programose ir veiksmuose užtikrintų nediskriminavimo principą. Tai reiškia, kad neįgalieji turi būti lygiai su kitais asmenimis įtraukti į šalies skubios pagalbos protokolus, visiškai pripažinti evakuacijos scenarijuose, jiems turi būti teikiamos prieinamos informacijos ir ryšių pagalbos linijos

¹³ Žr. Bendrosios pastabos Nr. 3 49–50 dalis.

ir specialiosios telefono linijos, siekiant užtikrinti, kad humanitarinės pagalbos teikimas būtų prieinamas, nediskriminuojantis ir išskirstytas neįgaliesiems humanitarinėse rizėse, ir užtikrinti, kad neįgaliesiems būtų prieinamos vandens, sanitarijos ir higienos priemonės skubios pagalbos prieglaudose ir pabėgėlių stovyklose. Po krizių prieinamos atstatymo paslaugos lemia neįgaliųjų lygybę visuomenėje. Siekdamos užtikrinti šiuos elementus, valstybės, šios Konvencijos Šalys, per jas atstovaujančias organizacijas turi glaudžiai bendradarbiauti su neįgaliaisiais, rengdamos ir įgyvendindamos, stebėdamos ir vertindamos įstatymus ir politiką, susijusius su visais krizių etapais.

F. 12 straipsnis dėl lygybės prieš įstatymą

47. Teisė į veiksnumą – ribinė teisė, t. y. ji reikalinga norint naudotis beveik visomis kitomis Konvencijos teisėmis, įskaitant teisę į lygybę ir nediskriminavimą. 5 ir 12 straipsniai yra iš esmės susiję, nes lygybė prieš įstatymą turi apimti visų neįgaliųjų teisinį veiksnumą lygiai su kitais asmenimis. Diskriminavimas atsisakant suteikti teisinį neveiksnumą gali pasireikšti skirtingais būdais, įskaitant padėtimi, funkcionalumu ir rezultatais grindžiamas sistemas. Atsisakant leisti priimti sprendimus dėl negalios naudojant bet kurią iš šių sistemų neįgalieji yra diskriminuojami.¹⁴

48. Pagrindinis skirtumas tarp tinkamo sąlygų pritaikymo įsipareigojimo pagal Konvencijos 5 straipsnį ir paramos, kuri turi būti teikiama neįgaliesiems, siekiantiems pasinaudoti savo veiksnumu pagal 12 straipsnio 3 dalį, yra tas, kad įsipareigojimui pagal 12 straipsnio 3 dalį netaikomi jokie apribojimai. Tai, kad parama veiksnumui gali užkrauti neproporcingą ar nepagrįstą našta, neriboja reikalavimo ją teikti.

49. Siekdamos užtikrinti Konvencijos 5 ir 12 straipsnių nuoseklumą, valstybės, šios Konvencijos Šalys, turėtų:

(a) reformuoti galiojančius teisės aktus, kad būtų uždraustas diskriminacinis atsisakymas suteikti veiksnumą, grindžiamas padėties, funkcinio ar rezultatais paremtu modeliu. Prireikus, pakeisti juos palaikomo sprendimų priėmimo modeliais, kuriais be jokios diskriminacijos atsižvelgiama į visuotinį suaugusiųjų veiksnumą;

(b) suteikti išteklius palaikomo sprendimų priėmimo sistemoms, kad neįgalieji galėtų lengviau naudotis esamomis teisinėmis sistemomis. Įstatymų šioms paslaugoms leidyba ir aprūpinimas ištekliais turėtų vykti pagal pagrindines nuostatas, nurodytas bendrosios pastabos Nr. 1 (2014) dėl lygybės prieš įstatymą 29 punkte. Tai reiškia, kad visos paramos sistemos turi būti grindžiamos paramos gavėjų teisių, valios ir pageidavimų įgyvendinimu, o ne tuo, kas turėtų geriausiai atitikti jų interesus. Tais atvejais, kai neįmanoma nustatyti asmens valios ir pageidavimų, visais su suaugusiaisiais susijusiais klausimais „geriausių interesų“ sąvoką reikėtų pakeisti geriausiu aiškinimu, grindžiamu valia ir pageidavimais;

(c) saugoti nuo diskriminacijos sukurdamos prieinamą, vietoje teikiamą, lengvai pasiekiamą kokybišką nemokamų teisinių konsultacijų ar teisinės pagalbos tinklą, kuriame turi būti paisoma šių asmenų valios ir pageidavimų bei ginamos jų procesinės teisės (teisė į veiksnumą) tuo pačiu lygmeniu, kaip ir kitos teisinio atstovavimo rūšys. Valstybės, šios Konvencijos Šalys, privalo nuolat užtikrinti, kad apsaugos priemonės nebūtų grindžiamos veiksnumo panaikinimu ar kitaip nesudarytų kliūčių neįgaliesiems pasinaudoti teise į teisingumą.

50. Turi būti organizuojami mokymai ir švietimas atitinkamoms agentūroms, kaip antai teisinių sprendimų priėmėjai, paslaugų teikėjai ar kitos suinteresuotosios šalys. Valstybės, šios Konvencijos Šalys, privalo užtikrinti vienodą galimybę naudotis visomis visuomenėje siūlomomis prekėmis ir paslaugomis, įskaitant prekes ir paslaugas, išvardytas 12 straipsnio 5 dalyje. Jame pateikiami prekių, kuriomis neįgalieji ypač negali naudotis, pavyzdžiai – turtas ar paslaugos, susijusios su finansiniais reikalais, pavyzdžiui, hipoteka. 25 straipsnio e punkte minima kita paslauga, kuri paprastai neteikiama neįgaliesiems – gyvybės draudimas ir (privatus) sveikatos draudimas. Valstybės, šios Konvencijos Šalys, turi imtis aktyvaus ir visapusiško požiūrio, kad privačiame sektoriuje būtų užtikrintos vienodos galimybės naudotis prekėmis ir paslaugomis.

¹⁴ Žr. Bendrosios pastabos Nr. 1 15 dalį.

Tam reikia stiprinti kovos su diskriminacija teisės aktus, kurie taikomi privačiajam sektoriui. Reikėtų bendradarbiauti su profesinėmis sąjungomis ir kitais veikėjais, siekiant atrasti partnerių, norinčių įgyvendinti pokyčius.

G. 13 straipsnis dėl teisės į teisingumą

51. Teisės ir įsipareigojimai, susiję su lygybe ir nediskriminavimu, išdėstyti 5 straipsnyje, kelia ypatingus klausimus dėl 13 straipsnio, kuriame, be kita ko, reikalaujama sudaryti procesines ir pagal amžių tinkamas sąlygas. Procesinės sąlygos skiriasi nuo tinkamų sąlygų, nes procesiniai pakeitimai nėra ribojami neproporcingumo. Procesinio pakeitimo pavyzdys – pripažįstami įvairūs komunikavimo su neįgaliaisiais, dalyvaujančiais teismuose ir tribunoluose, metodai. Pagal amžių tinkamų sąlygų pavyzdys – platinama informacija apie galimus skundų teikimo mechanizmus ir galimybę pasinaudoti teise į teisingumą, vartojant amžių atitinkančią ir aiškią kalbą.

1. 13 straipsnio 1 dalis

52. Siekiant užtikrinti veiksmingą teisę į teisingumą, procesai turi būti parengti taip, kad leistų dalyvauti ir būtų skaidrūs. Veiksmai, sudarantys galimybes dalyvauti:

- (a) Informacija teikiama suprantamu ir prieinamu būdu;
- (b) Pripažįstamos ir pritaikomos įvairios komunikacijos formos;
- (c) Fizinis prieinamumas visuose proceso etapuose;
- (d) Finansinė parama teisinės pagalbos atveju (jei taikoma), atsižvelgiant į įstatymų numatytus priemonių ir privalumų patikrinimus.

53. Viešojo intereso veiksmai – tinkamos priemonės, galinčios apsaugoti asmenis, negalinčius apsiginti nuo diskriminacijos, net jei jiems teikiama parama arba jų galimybes labai riboja baimė dėl neigiamų bandymų tai daryti padarinių (*actio popularis*).

54. Be to, siekiant užtikrinti skaidrumą, valstybės, Konvencijos Šalies, veiksmai turi užtikrinti, kad visa svarbi informacija būtų prieinama ir teikiama ir kad būtų tinkamai fiksuojami ir pranešami visi susiję ieškiniai, bylos ir teismo įsakymai.

2. 13 straipsnio 2 dalis

55. Siekiant, kad teisių ir įsipareigojimų būtų tinkamai paisoma ir jie būtų vykdomi, būtina apmokyti teisėsaugos pareigūnus, didinti teisių turėtojų sąmoningumą ir ugdyti pareigų vykdytojų gebėjimus. Tinkami mokymai turėtų atkreipti dėmesį į:

- (a) Sąveikų kompleksiskumą ir tai, kad asmenys neturėtų būti atpažįstami remiantis tik jų negalia. Visuomenės švietimas sąveikumo klausimais turi būti susietas su tam tikromis diskriminacijos ir priespaudos formomis;
- (b) Neįgaliųjų įvairovę ir jų individualius reikalavimus, kad būtų galima veiksmingai naudotis visais teisingumo sistemos aspektais lygiai su kitais asmenimis;
- (c) Individualią neįgaliųjų autonomiją ir veiksnio svarbą visiems asmenims;
- (d) Veiksmingos ir prasmingos komunikacijos svarbą siekiant sėkmingos įtraukties;
- (e) Priemonės, kurių imamasi siekiant užtikrinti veiksmingą darbuotojų, įskaitant teisininkus, magistratus, teisėjus, kalėjimų personalą, gestų kalbos vertėjus ir policijos bei pataisos sistemos darbuotojus, mokymą apie neįgaliųjų teises.

H. 14 straipsnis dėl asmens laisvės ir saugumo, 15 straipsnis dėl teisės būti nekankinamam ar nepatirti žiauraus, nežmoniško ar žeminančio elgesio ar nebūti taip baudžiamam, 16 straipsnis dėl laisvės nebūti išnaudojamam, nepatirti smurto ir prievartos bei 17 straipsnis dėl asmens neliečiamumo apsaugos

56. Neįgalieji gali būti neproporcingai paveikti smurto, prievartos ir kitų žiaurių ir žeminančių bausmių, kurios gali būti įgyvendinamos suvaržant ar izoliuojant, taip pat smurtiškai užpuolant. Komitetas ypač susirūpinęs toliau nurodytais negalios paskatintais ir iš esmės diskriminaciniais veiksmais prieš neįgaliuosius (įskaitant vaikus): neįgalių vaikų atskyrimas nuo šeimos ir priverstinis paguldymas į įstaigas; laisvės atėmimas; kankinimas arba žiaurus, nežmoniškas ar žeminantis elgesys arba bausmės; smurtas; priverstinis neįgaliųjų gydymas psichinės sveikatos įstaigose ir už jų. Valstybės, šios Konvencijos Šalys, privalo imtis visų reikiamų priemonių, kad apsaugotų neįgaliuosius nuo visų formų išnaudojimo, smurto ir prievartos bei užkirstų tam kelią. Reikėtų drausti priverstinį korekcinį negalios gydymą.

I. 19 straipsnis dėl gyvenimo savarankiškai ir įtraukimo į bendruomenę

57. Konvencijos 19 straipsnyje dar kartą patvirtinamas neįgaliųjų nediskriminavimas ir lygi neįgaliųjų teisė gyventi visiškai įtrauktiems į bendruomenę ir savarankiškai joje dalyvauti. Siekdamas įgyvendinti teisę gyventi savarankiškai ir būti įtrauktiems į bendruomenę, valstybės, šios Konvencijos Šalys, privalo imtis veiksmingų ir tinkamų priemonių, kad būtų sudarytos palankesnės sąlygos visapusiškai naudotis šia teise ir neįgaliesiems būti visiškai įtrauktiems į bendruomenę ir joje dalyvauti. Tam reikia įgyvendinti deinstitutionalizavimo strategijas ir pagal Komiteto bendrąją pastabą Nr. 5 (2017) dėl savarankiško gyvenimo ir įtraukties į bendruomenę skirti išteklius savarankiško gyvenimo palaikymo tarnyboms, prieinamam ir teikiamam būstui, globėjų paramos paslaugoms ir visiems tinkamo švietimo prieinamumui.

58. Konvencijos 19 straipsnyje pripažįstama teisė nebūti įpareigotam tam tikro gyvenimo būdo dėl negalios. Institucionalizavimas yra diskriminacinis, nes nesukuriama bendruomenės parama ir paslaugos neįgaliesiems, todėl šie yra priversti atsisakyti dalyvavimo bendruomenės gyvenime, kad galėtų gydytis. Neįgaliųjų institucionalizavimas, kaip sąlyga gauti viešąsias psichinės sveikatos paslaugas, skatina diferencijuotą požiūrį į negalią, todėl yra diskriminacinio pobūdžio.

59. Tinkamumo kriterijai ir prieigos prie paramos paslaugų teikimo tvarka turi būti apibrėžti nediskriminuojant ir atsižvelgiant į žmogaus teises, o ne negalią (laikantis žmogaus teisėmis grindžiamo požiūrio). Palaikymo paslaugos turi būti orientuotos į asmenį, jo amžių ir socialinę lytį bei atitikti kultūrą.

60. Valstybės, šios Konvencijos Šalys, turėtų uždrausti trečiosioms šalims nustatyti praktines ar procesines kliūtis savarankiškam gyvenimui ir įtraukčiai į bendruomenę, pavyzdžiui, užtikrinamos, kad paslaugos atitiktų savarankišką ir bendruomeninį gyvenimą ir kad iš neįgaliųjų nebūtų atimta galimybė nuomotis būstų rinkoje ir jie neatsidurtų nepalankioje padėtyje.

J. 23 straipsnis dėl būsto ir šeimos neliečiamumo

61. Dėl diskriminacinių įstatymų ir politikos, taip pat administracinių priemonių neįgalieji dažnai diskriminuojami bandydami įgyvendinti savo teisę tuoktis arba savo tėvų ir šeimos teises. Neįgalūs tėvai dažnai laikomi netinkamais ar negalinčiais pasirūpinti savo vaikais. Vaiko atskyrimas nuo jo tėvų dėl vaiko ar tėvų negalios (arba dėl abiejų) yra diskriminuojantis ir pažeidžia 23 straipsnį.

62. Vaikų apgyvendinimas įstaigose dėl jų negalios taip pat yra diskriminacijos forma, draudžiama pagal Konvencijos 23 straipsnio 5 dalį. Valstybės privalo užtikrinti, kad neįgalūs tėvai ir tėvai, turintys neįgalių vaikų, gautų reikiamą paramą bendruomenėje rūpintis vaikais.

K. 24 straipsnis dėl švietimo

63. Tai, kad kai kurios valstybės, šios Konvencijos Šalys, nesugeba sudaryti neįgaliesiems mokiniams (įskaitant mokinius su matoma ir nematoma negalia ir mokinius, kurie patiria įvairių formų ar sąveikinę diskriminaciją) lygių galimybių patekti į bendrojo lavinimo mokyklą su įtraukiu ir kokybišku švietimu, yra diskriminavimas, prieštaraujantis Konvencijos tikslams ir tiesiogiai pažeidžiantis 5 ir 24 straipsnius. 5 straipsnio 1 dalis sąveikauja su 24 straipsniu, joje reikalaujama, kad valstybės, šios Konvencijos Šalys, pašalintų visų rūšių diskriminacines kliūtis, įskaitant teises ir socialines, trukdančias įgyvendinti įtraukų švietimą.

64. Izoliuoti švietimo modeliai, pagal kuriuos neįgalūs mokiniai neįtraukiami į bendrojo ir įtraukaus švietimo programas dėl negalios, prieštarauja Konvencijos 5 straipsnio 2 daliai ir 24 straipsnio 1 dalies a punktui. 5 straipsnio 3 dalyje reikalaujama, kad valstybės, šios Konvencijos Šalys, imtųsi visų reikiamų priemonių tinkamam sąlygų pritaikymui užtikrinti. Ši teisė neįgaliesiems sustiprinta 24 straipsnio 2 dalies b punkte, kuriame reikalaujama, kad valstybės, šios Konvencijos Šalys, užtikrintų neįgaliesiems įtraukų švietimą lygiai su kitais asmenimis bendruomenėse, kuriose jie gyvena. Šį tikslą galima pasiekti tinkamai pritaikant sąlygas asmens poreikiams pagal 24 straipsnio 2 dalies c punktą ir kuriant naujas ir įtraukias aplinkas pagal visuotinį modelį. Standartizuotos vertinimo sistemos, įskaitant stojamąjį egzaminą, dėl kurių tiesiogiai ar netiesiogiai išskiriami neįgalūs mokiniai, yra diskriminacinės ir prieštarauja 5 ir 24 straipsniams. Valstybių, šios Konvencijos Šalių, įsipareigojimai yra platesni nei mokyklos. Valstybės, šios Konvencijos Šalys, privalo užtikrinti, kad visi neįgalūs mokiniai būtų vežami, jei jų transportavimo galimybės yra ribotos dėl socialinių ar ekonominių kliūčių.

65. Siekiant užtikrinti kurčių vaikų lygybę ir nediskriminavimą švietimo vietose, jiems reikia suteikti gestų kalbos mokymosi aplinką su kurčių bendraamžių ir kurčių suaugusiųjų pavyzdžiais. Tai, kad kurčių vaikų mokytojai nemoka gestų kalbos ir kurčiams vaikams neprieinama mokyklos aplinka, laikoma diskriminavimu. Komitetas ragina valstybes, šios Konvencijos Šalis, įgyvendinant priemones savo įsipareigojimams pagal 5 ir 24 straipsnius įvykdyti, atsižvelgti į bendrąją pastabą Nr. 4 (2016) dėl teisės į įtraukų švietimą.

L. 25 straipsnis dėl sveikatos

66. Remiantis Konvencijos 5 ir 25 straipsniais, valstybės, šios Konvencijos Šalys, privalo uždrausti diskriminacinį atsisakymą teikti sveikatos paslaugas neįgaliesiems, užkirsti tam kelią ir teikti sveikatos paslaugas atsižvelgdamos į lytį, įskaitant lytinės ir reprodukcinės sveikatos teises. Valstybės, šios Konvencijos Šalys, taip pat turi kovoti su diskriminacijos formomis, pažeidžiančiomis neįgaliųjų teises, kliudančias jų teisei į sveikatą ir pažeidžiančias teisę gauti sveikatos priežiūrą remiantis laisvu ir informuotu sutikimu¹⁵ arba dėl kurių priemonės ar informacija tampa neprieinami.¹⁶

M. 27 straipsnis dėl darbo ir užimtumo

67. Siekdamas *de facto* lygybės Konvencijos prasme, valstybės, šios Konvencijos Šalys, privalo užtikrinti, kad darbe ir užimtumo srityje nebūtų diskriminuojama dėl negalios.¹⁷ Siekiant užtikrinti tinkamą sąlygų pritaikymą, kaip nustatyta 5 straipsnio 3 dalyje, ir pasiekti ar paspartinti *de facto* lygybę darbe aplinkoje, kaip nustatyta 5 straipsnio 4 dalyje, valstybės, šios Konvencijos šalys, turėtų:

¹⁵ Žr. Bendrosios pastabos Nr. 1 41 dalį.

¹⁶ Žr. Bendrosios pastabos Nr. 2 40 dalį.

¹⁷ Žr. Tarptautinės darbo organizacijos 1958 m. konvenciją dėl diskriminacijos darbo ir profesinės veiklos srityje (Nr. 111) ir 1983 m. konvenciją dėl (invalidų) profesinės reabilitacijos ir užimtumo (Nr. 159).

(a) palengvinti neįgaliųjų perėjimą nuo atskirtos darbo aplinkos ir remti jų įsitraukimą į atvirą darbo rinką ir tuo pat metu užtikrinti, kad darbo teisės būtų nedelsiant pritaikomos minėtose aplinkose;

(b) skatinti teisę į remiamą užimtumą, įskaitant pagalbą darbui, instruktavimą ir profesinės kvalifikacijos programas, ginti neįgaliųjų darbuotojų teises; užtikrinti teisę į laisvai pasirenkamą darbą;

(c) užtikrinti, kad neįgaliesiems būtų mokamas ne mažesnis kaip minimalus darbo užmokestis ir pradėję dirbti jie neprarastų invalidumo pašalpų;

(d) aiškiai pripažinti, kad atsisakymas tinkamai pritaikyti sąlygas yra diskriminacijos forma, ir uždrausti daugialypę ir sąveikinę diskriminaciją bei priekabiavimą;

(e) užtikrinti tinkamą neįgaliųjų perėjimą į darbą ir iš jo nediskriminuojant. Valstybės, šios Konvencijos Šalys, privalo užtikrinti lygias ir veiksmingas galimybes gauti išmokas ir teises, kaip antai pensijos ar nedarbo pašalpos. Šios teisės neturi būti pažeistos pašalinant iš darbo ir taip dar labiau pabloginant atskirtį;

(f) skatinti darbą įtraukioje ir prieinamoje, saugioje ir sveikoje darbo aplinkoje viešajame ir privačiame sektoriuose;

(g) užtikrinti, kad neįgalieji turėtų lygias galimybes siekti karjeros, reguliariai rengiant susitikimus su vadovais ir apibrėžiant siektinus tikslus kaip visapusiškos strategijos dalį;

(h) užtikrinti neįgaliųjų mokymą, perkvalifikavimą ir švietimą, įskaitant profesinį mokymą ir gebėjimų ugdymą, ir organizuoti mokymus apie neįgaliųjų užimtumą ir tinkamas darbo sąlygas darbdaviams, atstovaujančiosiems darbuotojų organizacijoms ir darbdaviams, sąjungoms ir kompetentingoms institucijoms;

(i) siekti visuotinai pritaikytų neįgaliųjų darbuotojų saugos ir sveikatos priemonių (įskaitant darbuotojų saugos ir sveikatos nuostatus), kurios būtų nediskriminuojančios ir įtrauktų neįgaliuosius;

(j) pripažinti neįgaliųjų teisę į profesines sąjungas.

N. 28 straipsnis dėl pakankamo gyvenimo lygio ir socialinės apsaugos

68. Kaip teigiama Komiteto bendrosios pastabos Nr. 3 59 dalyje, skurdas yra sudėtingas veiksnys, atsirandantis dėl daugialypės diskriminacijos. Neįgyvendintos neįgaliųjų teisės į pakankamą gyvenimo lygį sau ir savo šeimoms prieštarauja Konvencijos tikslams. Tai ypač kelia nerimą neįgaliųjų, gyvenančių labai skurdžiai ar nepritekliaus sąlygomis, atžvilgiu. Siekdami pakankamo gyvenimo lygio, palyginti su kitais, neįgalieji paprastai patiria papildomų išlaidų. Tai ypač nepalanku neįgaliesiems vaikams ar vyresnio amžiaus moterims, gyvenančioms labai skurdžiai ir nepritekliaus sąlygomis. Valstybės, šios Konvencijos Šalys, turi imtis veiksmingų priemonių, kad neįgalieji galėtų padengti papildomas išlaidas, susijusias su negalia. Šalys, šios Konvencijos Šalys, privalo nedelsdamos imtis priemonių, kad neįgaliesiems, gyvenantiems labai skurdžiai ir nepritekliaus sąlygomis, būtų suteiktos būtiniausios priemonės: maistas, apranga ir būstas.¹⁸

69. Kalbant apie socialinę apsaugą, valstybės, šios Konvencijos Šalys, taip pat privalo įgyvendinti pagrindines apsaugos ribas.

¹⁸ Žr. Ekonominių, socialinių ir kultūrinių teisių komiteto bendrosios pastabos Nr. 3 (1990) dėl valstybių, šios Konvencijos šalių, įsipareigojimų pobūdžio 10 dalį.

O. 29 straipsnis dėl dalyvavimo politiniame ir visuomenės gyvenime

70. Atsisakymas leisi dalyvauti rinkimų procese ir kitaip dalyvauti politiniame gyvenime yra dažni diskriminacijos dėl negalios pavyzdžiai. Jie dažnai glaudžiai susiję su atsisakymu suteikti veiksnumą arba jo apribojimu. Valstybės, šios Konvencijos Šalys, turėtų siekti:

- (a) reformuoti įstatymus, politikos kryptis ir reglamentus, kurie sistemingai neleidžia neįgaliesiems balsuoti ir (arba) kandidatuoti rinkimuose;
- (b) užtikrinti, kad rinkimų procesas būtų prieinamas visiems neįgaliesiems, taip pat prieš rinkimus, jų metu ir po rinkimų;
- (c) tinkamai pritaikyti sąlygas individualiems neįgaliesiems ir remti priemones, grindžiamas neįgaliųjų individualiais poreikiais dalyvauti politiniame ir viešajame gyvenime;
- (d) remti neįgaliuosius atstovaujančias organizacijas ir bendradarbiauti su jomis politinio dalyvavimo procese šalies, regioniniu ir tarptautiniu lygmenimis, be kita ko, konsultuotis su šiomis organizacijomis klausimais, kurie tiesiogiai liečia neįgaliuosius;
- (e) kurti informacines sistemas ir įstatymus, leidžiančius neįgaliesiems nuolat dalyvauti politiniame gyvenime, taip pat ir tarp rinkimų.

P. 31 straipsnis dėl statistikos ir duomenų rinkimo

71. Duomenų rinkimas ir analizė – pagrindinės kovos su diskriminacija politikos ir įstatymų stebėjimo priemonės. Valstybės, šios Konvencijos Šalys, turi rinkti ir analizuoti duomenis ir skirstyti juos pagal negalią ir sąveikos kategorijas. Surinkti duomenys turėtų suteikti informacijos apie visas diskriminacijos formas. Surinkti duomenys turi būti išsamūs ir apimti statistinius duomenis, pasakojimus ir kitas duomenų formas, pavyzdžiui, rodiklius, kad būtų galima įvertinti, ar įgyvendinamos naujos iniciatyvos ir politikos kryptys, ir stebėti vykdomų pažangą ir veiksmingumą. Reikia sukurti pagal negalią pritaikytus rodiklius, jie turi būti naudojami laikantis 2030 m. darnaus vystymosi darbotvarkės. Duomenys turi būti kuriami, renkami ir analizuojami dalyvaujant neįgaliuosius (įskaitant vaikus) atstovaujančioms organizacijoms, t. y. glaudžiai ir prasmingai su jomis konsultuojantis. Žmonės, gyvenantys uždaroje vietoje, kaip antai įstaigos ar psichiatrinės ligoninės, dažnai nėra įtraukiami į tyrimus, kuriuose renkami duomenys, ir turėtų būti sistemingai į juos įtraukiami.

Q. 32 straipsnis dėl tarptautinio bendradarbiavimo

72. Visos tarptautinio bendradarbiavimo pastangos, įskaitant 2030 m. Darnaus vystymosi darbotvarkę, turi būti įtraukios, prieinamos neįgaliesiems ir paremtos Konvencija. Valstybės, šios Konvencijos Šalys, turi sukurti stebėjimo sistemas su žmogaus teisių rodikliais ir konkrečius kiekvienam rodikliui taikomus etalonus bei uždavinius, laikydamosi Darnaus vystymosi tikslų 10 tikslo. Vykdamas bet kokį tarptautinį bendradarbiavimą, turi būti siekiama įvesti nediskriminacinius įstatymus ir politikos kryptis, juose numatant visišką įtrauktį pagal Konvenciją ir 2030 m. Darnaus vystymosi darbotvarkę ir kitas susijusias tarptautines žmogaus teisių sistemas.

VIII. Įgyvendinimas nacionaliniu lygiu

73. Atsižvelgdamos į pirmiau aprašytą norminį turinį ir įsipareigojimus, valstybės, šios Konvencijos Šalys, turi imtis toliau nurodytų priemonių, kad užtikrintų, jog Konvencijos 5 straipsnis būtų visiškai įgyvendintas:

- (a) atlikti šalies įstatymų ir praktikos suderinimo su Konvencija tyrimus, panaikinti diskriminacinius įstatymus ir kitus teisės aktus, prieštaraujančius Konvencijai, taip pat pakeisti ar panaikinti papročius ir praktiką, jei jie diskriminuoja neįgaliuosius;

(b) rengti kovos su diskriminacija įstatymus ten, kur jų nėra, ir priimti neįgaliesiems pritaikytus kovos su diskriminacija įstatymus, kurie apima plačią asmeninę ir esminę taikymo sritį ir kuriuose numatytos veiksmingos teisinės gynybos priemonės. Šie įstatymai gali būti veiksmingi tik tuo atveju, jei yra grindžiami negalios apibrėžtimi, apimančia asmenis su ilgalaikiais fiziniais (įskaitant psichosocialinius, intelekto ar jutimo) sutrikimais ir į juos yra įtrauktos buvusios, dabartinės, būsimos ir numanomos negalios, taip pat su neįgaliaisiais susijusius asmenis. Asmenims, nukentėjusiems nuo diskriminacijos dėl negalios ir siekiantiems teisinio žalos atlyginimo, neturėtų būti užkraunama našta įrodyti, kad jie yra „pakankamai neįgalūs“, kad galėtų naudotis įstatymo apsauga. Kovos su diskriminacija įstatymu, kuriame atsižvelgiama į negalią, siekiama uždrausti diskriminaciją ir užkirsti jai kelią, o ne orientuotis į apibrėžtą saugomą grupę. Šiuo atžvilgiu plati negalios apibrėžtis, susijusi su sutrikimu, atitinka Konvenciją;

(c) užtikrinti, kad nediskriminavimo teisės aktai būtų taikomi ir privačiajai, ir viešajai sritims, apimtų tokias sritis kaip švietimas, užimtumas, prekės ir paslaugos ir kovotų su diskriminacija dėl negalios, pavyzdžiui, atskirtu švietimu, institucionalizavimu, veiksnio panaikinimu ar ribojimu, priverstiniu psichinės sveikatos gydymu, atsisakymu teikti gestų kalbos mokymus ir profesionalius darbuotojus, mokančius kalbėti ženklų kalba, taip pat atsisakyti suteikti Brailio rašto ar kitus alternatyvius ir papildomus mokymosi būdus, priemones ir formatus;

(d) skatinti visiškai integruoti bendro profilio užimtumo ir profesinio mokymo paslaugas, įskaitant tas, kurios skatina verslumą ir palaiko kooperatyvų bei kitų socialinės ekonomikos formų kūrimą;

(e) užtikrinti, kad neįgaliųjų apsauga nuo diskriminacijos būtų tokia pati kaip ir kitų socialinių grupių;

(f) plėtoti ir vykdyti žinių ir gebėjimų ugdymo programas, įskaitant mokymą valstybinėse institucijose ir šešėlinę ekonomiką, kad būtų užtikrinta atitiktis Konvencijai. Visuomenės švietimą ir gebėjimų ugdymą reikėtų plėtoti ir įgyvendinti prasmingai įtraukiant neįgaliuosius ir jiems atstovaujančias organizacijas. Tai svarbios sudedamosios dalys kuriant tolerancijos ir įvairovės kultūrą, jomis paremti kovos su diskriminacija įstatymai ir politikos kryptys;

(g) stebėti diskriminacijos dėl negalios ieškinių skaičiaus procentinę dalį lyginant su visais ieškiniais dėl diskriminacijos, išskaidant pagal lytį, amžių, nustatytas kliūtis ir sektorių, kuriame įvyko tariama diskriminacija; teikti informaciją apie bylas, išspręstas ne teisme, teisme ir kuriose priimtas galutinis nuosprendis, taip pat nuosprendžius, kuriais skirta kompensacija ar sankcijos, skaičių;

(h) sukurti prieinamus ir veiksmingus žalos atlyginimo mechanizmus ir užtikrinti diskriminacijos dėl negalios aukoms teisę į teisingumą lygiai su kitais asmenimis. Į tai įeina: galimybė visiems neįgaliesiems naudotis veiksmingomis teisminėmis ir (arba) administracinėmis procedūromis, įskaitant veiksmingus ir prieinamus skundų teikimo mechanizmus, taip pat tinkamomis ir, jei taikoma, ir atsižvelgiant į įstatymų nustatytą priemonių ir privalumų tikrinimą, prieinamos ir kokybiškos teisinės pagalbos. Valstybės, šios Konvencijos Šalys, turėtų veiksmingai ir laiku įsikišti, jei valstybiniai ir privatus subjektai imasi veiksmų ar neveikia ir taip pažeidžia atskirų neįgaliųjų ir jų grupių teisę į lygybę ir nediskriminavimą tiek civilinių, tiek politinių teisių, taip pat ekonominių, socialinių ir kultūrinių teisių atžvilgiu. Pripažinus kolektyvinio pobūdžio teises gynybos priemones arba grupės ieškinius, galima stipriai padėti užtikrinti veiksmingą teisę į teisingumą situacijose, turinčiose įtakos neįgaliųjų grupėms;

(i) į šalies kovos su diskriminacija įstatymus įtraukti asmenų apsaugą nuo neigiamo elgesio ar neigiamų padarinių reaguojant į skundus ar procedūras, skirtas užtikrinti, kad būtų laikomasi lygybės nuostatų. Kovos su diskriminacija teisės aktai taip pat turėtų užtikrinti, kad diskriminacijos aukoms nebūtų nepagrįstai suvaržoma galimybė gauti žalos atlyginimą arba nukentėjusieji netaptų pakartotinėmis aukomis. Visų pirma, procesinėmis taisyklėmis įrodinėjimo pareiga civiliniame procese turėtų būti perkelta iš ieškovo atsakovui tais atvejais, kai yra faktų, iš kurių galima manyti, kad įvyko diskriminacija;

(j) glaudžiai konsultuojantis su neįgaliųjų organizacijomis, šalies žmogaus teisių institucijomis ir kitomis susijusiomis suinteresuotosiomis šalimis, pavyzdžiui, lygybės įstaigomis, plėtoti lygybės politiką ir strategiją, kad ji būtų įtrauki ir prieinama visiems neįgaliesiems;

(k) gerinti visų visuomenės dalių, įskaitant visų vyriausybės filialų valstybės tarnautojų, taip pat privataus sektoriaus, žinias apie visų neįgaliųjų teisių į nediskriminavimą ir lygybę taikymo sritį, turinį ir praktines pasekmes;

(l) imtis tinkamų priemonių, kad reguliariai ir visapusiškai būtų stebima įtrauki lygybė. Tam reikia rinkti ir analizuoti išskaidytus duomenis apie neįgaliųjų padėtį;

(m) užtikrinti, kad šalies stebėsenos mechanizmai pagal Konvencijos 33 straipsnį būtų nepriklausomi, veiksmingai įtrauktų neįgaliuosius atstovaujančias organizacijas ir jiems būtų skirta pakankamai išteklių kovojant su neįgaliųjų diskriminacija;

(n) teikti specialią apsaugą nuo smurto, išnaudojimo ir prievartos, taip pat kūno neliečiamumo pažeidimų, kuriuos vienareikšmiškai ar neproporcingai dažnai patiria neįgalieji, atlikti deramą patikrinimą, kad šie incidentai neįvyktų, ir sukurti žalos atlyginimo galimybes;

(o) imtis konkrečių priemonių, skirtų įtraukiai lygybei užtikrinti, visų pirma neįgaliesiems, patiriantiems sąveikinę diskriminaciją, pavyzdžiui, moterims, mergaitėms, vaikams, vyresnio amžiaus žmonėms ir tenykščiams neįgaliesiems žmonėms;

(p) Valstybės, šios Konvencijos Šalys, priimančios daug prieglobsčio prašytojų, pabėgėlių ar migrantų, turėtų įdiegti oficialias, teisiškai apibrėžtas procedūras, kad užtikrintų prieigą neįgaliesiems, įskaitant neįgalias moteris ir vaikus bei psichosocialinę ir intelekto negalią turinčius asmenis, priėmimo ir kitose vietose. Valstybės, šios Konvencijos Šalys, privalo užtikrinti, kad neįgaliesiems būtų teikiamos psichosocialinės ir teisinės konsultacijos, parama ir rehabilitacija, o apsaugos paslaugos būtų pritaikytos negaliai, amžiui ir lyčiai bei atitiktų kultūrą.